

*Жданова І. В., кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної психології
ННПМК ХНУВС (м. Харків)
Безчастна Ю. В., магістр ХНУВС (м. Харків)*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІОГРАМИ ДІЛЬНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МІЛІЦІЇ

У статті проведено психологічний аналіз організаційної складової професіограми дільничного інспектора міліції, представлено результати дослідження особливостей вольового самоконтролю даної категорії працівників ОВС в залежності від стажу службової діяльності, зроблено висновки щодо необхідності цілеспрямованого розвитку здатності до самоконтролю в межах професійно-психологічної підготовки.

Ключові слова: професіограма, організаційна складова професіограми, воля, вольова саморегуляція, самоконтроль, професійно-психологічна підготовка, дільничні інспектори міліції.

В статье проведен психологический анализ организационной составляющей профессиограммы участкового инспектора милиции, представлены результаты исследования особенностей волевого самоконтроля данной категории работников ОВД в зависимости от стажа служебной деятельности, сделаны выводы о необходимости целенаправленного развития способности к самоконтролю в рамках профессионально-психологической подготовки.

Ключевые слова: профессиограмма, организационная составляющая профессиограммы, воля, волевая саморегуляция, самоконтроль, профессионально-психологическая подготовка, участковые инспекторы милиции.

The article provides a psychological analysis of the organizational component profессиограмм police inspectors, the results of studies of the self-willed in this category of workers ATS depending on the length of performance, and draw conclusions about the need for a focused development of the ability to self-control in the psychological and vocational training.

Keywords: profессиограмме, организационная составляющая профессиограммы, will, volitional self-regulation, self-control, psychological and vocational training, police inspectors.

Постановка проблеми. Динамічні зміни, що відбуваються в даний час у всіх сферах життя суспільства, пред'являють підвищені вимоги до активності, самостійності та відповідальності людини в процесі професійної діяльності. Будь-яка успішна діяльність включає елементи послідовного цілеспрямованого оволодіння зовнішнім світом - адаптацію, цілеспрямоване оволодіння внутрішнім світом - саморегуляцію і цілеспрямоване балансування між зовнішнім і внутрішнім світом – самоуправління [5].

Не є винятком і професія дільничного інспектора міліції. Саме дільничний інспектор є представником міліції громадської безпеки, який виконує покладені на нього завдання по боротьбі зі злочинністю, приймає участь у розкритті та розслідуванні злочинів, проводить роботу з населенням щодо охорони громадського порядку, профілактики правопорушень [9]. Великий масив різноманітних завдань і функцій дільничного, певні особливості його праці (ненормований робочий день, виконання численних доручень за обмежений час, значні переміщення по території, значна кількість контактів з

людьми, часта зміна об'єктів діяльності, різноманітність задач, переважно індивідуальний характер роботи), диктують вимоги до особистості працівника, його професійних вмінь та навичок, в тому числі – психологічного характеру. Ці питання є актуальними в аспекті профвідбору та професійно-психологічної підготовки дільничних інспекторів міліції, які ґрунтуються, насамперед, на професіографічному підході.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Професіографічний підхід до аналізу професій покладено за основу в працях багатьох вчених (А.К.Маркова, Є.О.Клімов, Є.І.Гарбер, Є.Ф.Зеєр, Є.М.Іванова, В.Є.Гаврилов та ін.). Щодо професій в системі органів внутрішніх справ, то їх професіографічний опис представлено у працях О.М.Бандурки, В.І.Барка, С.П.Бочарової, В.Л.Васильєва, О.В.Землянської, О.М.Столяренка, М.І.Ануфрієва, Г.Є.Запорожцевої та ін. [1; 3; 4]. Більш детально з цієї точки зору охарактеризовано основні види правоохоронної діяльності у практичному посібнику «Професіографічний опис основних видів діяльності в органах

внутрішніх справ України» (автори В.І.Барко, Ю.Б.Ірхін, Т.В.Нещерет, О.В.Шаповалов) [2].

Запорожцева Г.Є. вказує, що діяльність ДІМ є не тільки багатофункціональною, а й глибоко насичена психологічним змістом, що висуває високі вимоги до суб'єкта цієї діяльності [4].

Згідно з В.Л.Васильєвим, професіограма дільничного інспектора міліції є складною ієрархічною структурою, в якій всі сторони професійної діяльності, а також особистісні якості, уміння й навички представлено у взаємному зв'язку та залежності. Вчений виділяє наступні сторони професіограми дільничного: соціальна, реконструктивна, організаційна, посвідчувальна, комунікативна та пошукова, в яких реалізуються особистісні якості, уміння, навички, а також знання, що забезпечують професійний успіх працівника [3]. Г.Є.Запорожцева також вказує на складну організаційно-функціональну психологічну структуру професійної діяльності ДІМ й вважає більш доцільним говорити про комунікативну, пізнавальну, конструктивну, виховну, організаторську та посвідчувальну функції її психологічного змісту [4].

Не дивлячись на певні відмінності у поглядах, можна цілком погодитися з авторами у виділенні організаційної сторони як однієї з основних у професійній діяльності дільничного інспектора міліції. В.Л.Васильєв вказує, що організаційна діяльність дільничного проявляється як у вольовій самоорганізації, так і в організації інших людей (колег по службі, громадян, населення) [3]. Термін самоорганізація, на нашу думку, використовується в цьому контексті у широкому розумінні і передбачає як саморегуляцію своїх психічних станів і процесів, так і керування своєю поведінкою і діяльністю (постановка мети, виділення першочергових та найважливіших завдань, прийняття рішення, планування, контроль, аналіз результатів діяльності, корегування, тайм-менеджмент). Саме тому дільничним інспекторам міліції особливо необхідні чіткий самоконтроль, високе самовладання, здатність приймати оперативні рішення, керувати службовими операціями, поведінкою і емоціями, що неможливе без достатнього розвитку волі, вольових якостей.

Як відомо, воля - це здатність людини, досягати поставлених цілей в умовах

подолання перешкод, яка проявляється в самодетермінації та саморегуляції своєї діяльності та різних психічних процесів [13]. Традиційно прийнято виділяти спонукальну і гальмівну функції волі. Згідно із К.В.Шороховою, воля є владою людини над самою собою, своїми почуттями і пристрастями, здатністю людини керувати собою, свідомо регулювати свою діяльність, свідомо, активно будувати своє життя [10]. Деякі вчені (в основному закордонні) схильні відмовлятися від поняття волі, замінивши його поняттям самоконтролю. Функція самоконтролю носить перевірочний характер і полягає у встановленні ступеня збігу між еталоном і контрольованою складовою. Відповідно до тимчасового принципу розрізняють попередній, поточний (проміжний) і результуючий (підсумковий) самоконтроль [6]. Відповідно до принципу довільності виділяється довільний і мимовільний види самоконтролю [11]. В цьому відношенні В.І.Селіванов зазначає, що довільний самоконтроль при постійному функціонуванні зворотного зв'язку включається у вольову регуляцію і без нього неможливо подолання зовнішніх і внутрішніх труднощів. Вчений висловлює думку, що практично кожен дослідник вольової регуляції в тій чи іншій мірі має розглядати і проблему самоконтролю [12].

Необхідно відзначити, що у вітчизняній психології поняття «воля» і «вольова саморегуляція» часто використовуються як синоніми, бо переважна більшість вчених основною функцією волі визнає саме функцію регулюючу. Так, на думку В.І.Селіванова, поняття волі і вольової регуляції в основному збігаються, вольова саморегуляція являє собою вид психічної регуляції діяльності та поведінки, коли людині потрібно свідомо самій долати труднощі постановки мети, планування та виконання дій [12].

О.М.Ніколаєнко вважає, що самоконтроль особистості проявляється в значимій увазі до своїх переживань в ході подій життя, а також в зв'язку продуктивності образу поведінки та місця діяльності (професійної або непрофесійної), в його структурі з оцінкою щодо контролю подій [7].

Є.П.Ільїн вважає самоконтроль однією з форм прояву вольового самоуправління і саморегуляції. Він підкреслює, що на частку

свідомого самоконтролю випадає оцінка результатів звірення (є неузгодженість чи ні) та внесення корекцій в програму дій [5]. Аналогічну точку зору висловлює М.М.Пейсахов, вважаючи, що головна функція самоконтролю в системі управління і регуляції поведінки та діяльності особистості полягає в зборі інформації про те, як іде виконання плану в реальному спілкуванні, поведінці, діяльності [14].

На обґрунтовану думку Г.С.Нікіфорова, в ідеалі гармонійна особистість повинна володіти і сильною волею, і вираженим самоконтролем, спрямованими на досягнення суспільно схвалюваних цілей [6].

В сучасних умовах діяльності дільничних інспекторів міліції успіх виконуваної ними роботи, ефективність спільної праці, психологічний клімат у колективі значною мірою залежать від вміння регулювати свою поведінку, стримувати почуття, контролювати настрій, попри вимоги ситуації і оточуючих. Не викликає сумніву, що вміння шляхом саморегуляції зняти емоційну напругу, знизити почуття страху і невпевненості, сконцентрувати увагу і мобілізувати всі сили для виконання поставленого завдання є надзвичайно важливою здібністю працівників даної ланки. Часте перебування в небезпечних ситуаціях вимагає від них вміння володіти собою, швидко оцінювати складні ситуації та приймати найбільш адекватні рішення, що буде сприяти більш ефективному виконанню поставлених завдань і зменшенню надзвичайних подій і зривів професійної діяльності.

Основною метою вольової саморегуляції та самоконтролю є формування особливих психічних станів, що сприяють найбільш оптимальному використанню дільничним своїм внутрішніх можливостей, розкриттю їх творчого потенціалу, більш широкому та ефективному прояву його професійних якостей і здібностей. Для дільничного це, в кінцевому рахунку, досягнення успіху в розкритті та розслідуванні злочинів, одержання переваги в боротьбі зі злочинцем і т.д.

Стосовно розвитку емоційно-вольової сфери дільничного інспектора міліції, то можна вказати на наступні індивідуально-психологічні якості: наполегливість у досягненні цілей; адаптивність психологічних якостей дільничного відносно специфіки оперативно-службової діяльності;

постійна впевненість у власних силах і здібностях вирішувати службові завдання; врівноваженість, самовладання при конфліктах; спроможність привертати до себе людей, викликати у них довіру; тонка спостережливість у душевному житті людини; вміння відстоювати свою точку зору; спроможність до швидкодії в умовах дефіциту часу; вміння робити висновки із суперечливої інформації; спроможність до швидкого встановлення контактів із новими людьми [2].

Тобто, розвиток вольових якостей особистості, вольової саморегуляції, певних навичок самоуправління діяльністю та поведінкою відбиває психологічний зміст організаційної складової професіограми дільничного інспектора міліції і є психологічним чинником успішної професійної діяльності даної категорії працівників ОВС. Отже, з одного боку, наявність даних психологічних якостей необхідно враховувати при проведенні професійно-психологічного відбору на дані посади, а з іншого, спрямовувати професійно - психологічну підготовку на розвиток особистісних якостей та навичок самоуправління та саморегуляції.

Формування цілей статті. Оскільки вольовий самоконтроль є компонентом вольової саморегуляції та самоуправління особистості, метою дослідження стало визначення особливостей вольового самоконтролю дільничних інспекторів міліції з різним стажем професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводилося в райвідділах ГУМВС України в Харківській області. В ньому взяли участь 93 дільничних інспектори міліції. Вік досліджуваних склав від 22 до 43 років, а стаж знаходився у межах від 0 до 16 років. Всі випробовувані були розділені на 3 групи в залежності від стажу професійної діяльності: першу групу склали працівники сектору ДІМ в кількості 32 особи, стаж професійної діяльності на посаді склав від 0 до 3 років; до другої групи увійшли дільничні у кількості 30 осіб, стаж професійної діяльності яких склав від 4 до 10 років; третю групу склали працівники ОВС у кількості 31 особа, стаж професійної діяльності на посаді яких був більше 10 років. Нами було використано опитувальник «Вольового самоконтролю» О.Г. Зверькова, Є.В. Ейдмана [8], результати дослідження за яким представлено в таблиці 1.

Шкали вольового самоконтролю	I група	II група	III група	ρ		
				1,2	2,3	1,3
Самовладання	6,06±1,79	6,93±1,79	8,67±2,34	0,05	0,05	0,05
Наполегливість	8,75±3,22	9,56±2,67	10,9±2,59	-	0,05	0,05

Як видно із таблиці 1, середній бал за шкалою «самовладання» є вірогідно вищим в третій групі досліджуваних, ніж в першій та другій (8,67±2,34; 6,06±1,79; 6,93±1,54 відповідно; $\rho \leq 0,05$). Тобто, дільничні інспектори міліції зі стажем роботи більше 10 років на відміну від інших досліджуваних в більшій мірі в процесі професійної діяльності прагнуть доводити розпочату справу до кінця, при виникненні непередбачуваних ситуацій вміють контролювати себе, стримувати почуття, не допускати імпульсивних та необдуманих дій, регулюють та контролюють свої дії для досягнення раніше намічених планів.

За шкалою «наполегливість» зареєстровано аналогічні результати: середній бал в третій групі є вірогідно вищим, ніж в другій та першій (10,9±2,59; 9,56±2,67; 8,75±3,22 відповідно; $\rho \leq 0,05$). Тобто, дільничні третьої групи на відміну від інших при виконанні професійних

обов'язків намагаються так розподілити власні зусилля, щоб встигнути вчасно та якісно виконати великий обсяг завдань, які перед ними постають (на розгляд та виконання справи є чітко установлені строки - 10 днів), активно прагнуть до завершення розпочатої справи, легко зосереджуються в процесі праці.

На рисунку 1 представлено середні значення загального показника вольового самоконтролю дільничних інспекторів міліції в залежності від стажу, який також виявився вірогідно вищим в третій групі, ніж в першій та другій (16,19±3,42; 13,5±1,94; 14,13±2,34 відповідно; $\rho \leq 0,05$). Це свідчить про більш розвинене вміння дільничних інспекторів міліції із службовим стажем понад 10 років розподіляти власні зусилля, здатність контролювати свої поступки, прагнення до завершення розпочатої справи до кінця, планованість у реалізації своїх намірів.

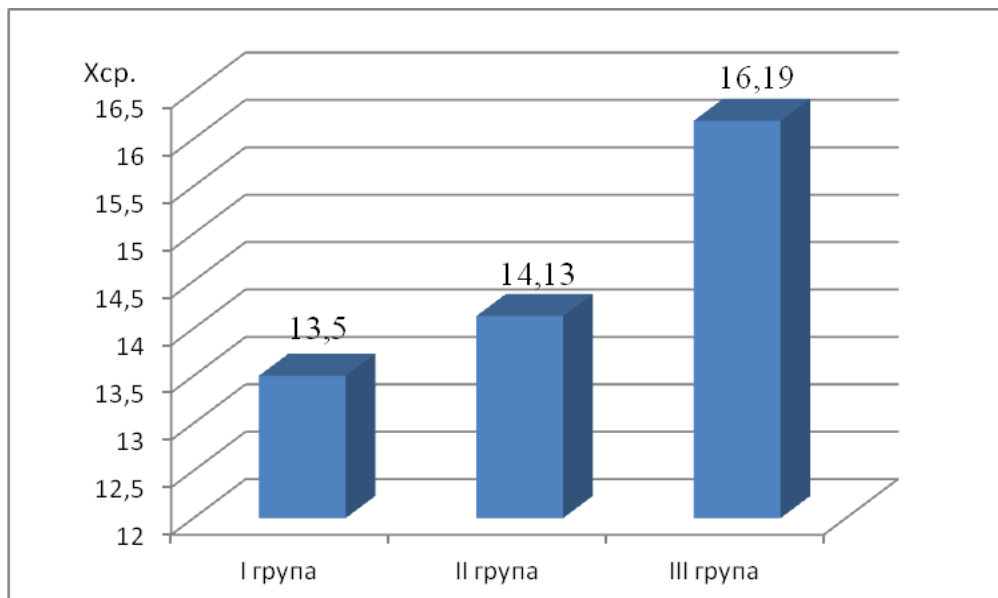

Рис. 1. Загальний показник вольового самоконтролю дільничних інспекторів міліції (хср.)

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвідку у даному напрямку. Проведене дослідження особливостей вольового самоконтролю дільничних інспекторів міліції показало, що зі збільшенням стажу роботи на посаді

більш розвиненими у даній категорії працівників стають і здатність до самовладання, і наполегливість, і вольовий самоконтроль в цілому. Ці якості та навички розвиваються в процесі професійної діяльності дільничного, що є

Питання психології

цілком закономірним. В той же час, встає питання щодо цілеспрямованого формування та розвитку вольових якостей особистості, навичок саморегуляції та самоуправління у молодих фахівців в процесі професійно-психологічної підготовки, які визначають психологічний зміст організаційної складової професіограми дільничного інспектора міліції.

Література

1. Бандурка А. М. Юридическая психология : монография / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова., Е. В. Землянская. – Х. : Титул, 2006. – 750 с.
2. Барко В.І. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України: Практичний посібник / [В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін та ін.]. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, ДП «Друкарня МВС», 2007. – 100 с.
3. Васильев В. Л. Юридическая психология : учебник для вузов / В. Л. Васильев. – [6-е изд.]. – СПб. : Питер, 2009. – 608 с.
4. Запорожцева Г.Є. Психологічний аналіз професійної діяльності дільничного інспектора міліції та визначальні умови її вдосконалення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.06 / Г.Є. Запорожцева. - К., 2002.- 20 с.
5. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. - 2-е изд. - СПб.: Питер, 2011. - 368 с.
6. Никифоров Г.С. Самоконтроль человека [Текст] / Г.С. Никифоров. - Л, 1989. – 192 с.
7. Николаенко О.Н. Стратегии самоконтроля личности: Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Николаенко Ольга Николаевна. - СПб., 2006. - 200 с.
8. Пашукова Т.И. Практикум по общей психологии: Учебное пособие для студентов педагогических вузов / Т.И.Пашукова, А.И.Допира, Г.В.Дьяконов. - М.: Издательство "Институт практической психологии", 1996. - 127 с.
9. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України, від 11.11.2010 №550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-sluzhbu-dilnichnih-inspek-doc40100.html>
10. Психологические проблемы социальной регуляции поведения / Под ред. Е.В. Шороховой, М.И. Бобнева. - М, 1976. - С. 23-24.
11. Реан А. А. Общая психология и психология личности / Под ред. А. А. Реана. - М.; СПб., 2007. - 640 с.
12. Селиванов В.И. Избранные психологические произведения [Текст] / В.И. Селиванов. - Рязань, 1992. - 227 с.
13. Словарь психолога-практика [Сост. С. Ю. Головин]. - 2-е изд., перераб. и доп. - Мн. : Харвест, 2005. - 976 с.
14. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. - 4-е изд. - Ростов н/Д Феникс, 2001. - 665 с.